

การศึกษาภาพตุ่งค่าธรรม ผ่านงานบริการวิชาการว่าด้วยการสำรวจและอนุรักษ์ซ่อมแซม
มรดกทางวัฒนธรรมแห่งนครลำปาง¹

The Study of Tung Painting of VessantaraJakata Tale through Academic
Service in Survey and Conservation on Cultural Heritage
of Nakhon Lampang

ฐาปกรณ์ เครือระยา²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของภาพจิตรกรรม เทคนิควิธีการเขียนภาพ และลวดลายต่างๆ ที่มีคุณค่าความสำคัญในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการสำรวจเก็บข้อมูล โดยการบันทึกภาพถ่าย จากนั้นจะอธิบายให้ความรู้เรื่องคุณค่าความสำคัญของภาพตุ่งค่าธรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อนจะทำการอนุรักษ์ซ่อมแซมภาพตุ่งค่าธรรมที่มีการสำรวจพบให้กับคนในชุมชนนั้นๆ ร่วมกับคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมเอง

จากการศึกษาเก็บข้อมูล ผ่านกระบวนการบริการวิชาการด้วยการอนุรักษ์ซ่อมแซมภาพตุ่งค่าธรรม ระหว่างปี พ.ศ. 2550 - ปี พ.ศ. 2558 ปรากฏชุมชน/วัด ที่มีภาพตุ่งค่าธรรม จำนวน 12 ชุมชน/วัด รวมแล้วกว่า 270 ผืน ที่ปรากฏในจังหวัดลำปาง ถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า เป็นหลักฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งทุกผืนล้วนมีสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม ต้องทำการอนุรักษ์ ซ่อมแซม เพื่อชะลอความเสียหายให้ได้ระยะหนึ่ง

¹บทความวิชาการนี้เรียบเรียงมาจากวิจัยเรื่อง “ศิลปกรรมท้องถิ่นทางพุทธศาสนาในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง” สนับสนุนทุนวิจัยโดย ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประจำปี 2551 และเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลที่ได้ลงพื้นที่ทำงานบริการวิชาการ ด้านการทำทะเบียนและการอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ในนครลำปาง ระหว่างปี พ.ศ. 2550- พ.ศ. 2558 จัดพิมพ์โดย ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปางและเครือข่ายด้านวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดลำปาง

²คณะศิลปศาสตร์ วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง

นอกจากการอนุรักษ์ซ่อมแซมแล้ว สิ่งสำคัญคือการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นดัง
กล่าว โดยให้เก็บรักษาภาพตุ่งค่าธรรมของเดิมไว้ให้ลูกหลานวิชาการ และได้มีการเสนอแนะ
ให้ชุมชนคัดลอกภาพตุ่งค่าธรรมต้นฉบับไว้ ลงบนผืนผ้าใบเพื่อการนำไปใช้งานในยุคปัจจุบัน
ทั้งนี้ยังมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูประเพณีตั้งธรรมหลวง ประเพณีที่สำคัญที่ทำให้ภาพตุ่งค่าธรรม
ในอดีตกลับมามีบทบาทหน้าที่อีกครั้งในยุคปัจจุบัน ถือเป็นอีกหนึ่งของการศึกษา
งานศิลปกรรม ผ่านงานบริการวิชาการอย่างมีส่วนร่วมกับหลายชุมชนในเขตจังหวัดลำปาง
ตลอด 8 ปี ที่ผ่านมา

คำสำคัญ

ตุ่งค่าธรรม คือ ภาพจิตรกรรมบนผืนผ้าที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระเวสสันดร
เพื่อใช้ในพิธีตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ)

Abstract

The purpose of this academic research is to study types of painting, patterns and techniques that reflect folk wisdom. The information was collected and shared through photos followed by lectures on the significance of Tung Painting of VessantaraJataka Tale which is the cultural heritage. The villagers can take part in the preservation process.

Records from the academic service during 2007 - 2015 showed that 270 Tung Painting of VessantaraJataka Tale discovered in 12 villages/ temples in Lampang were damaged and in poor conditions and preservation process were required.

Besides the preservation, the management of this cultural heritage was also required. The Tung Painting of VessantaraJataka Tale should be preserved in a good condition according to the academic requirements and it was recommended that the patterns on the original paintings were copied on canvas for use or presentation. The discovery and preservation of Tung Painting of VessantaraJataka Tale was also the opportunity to restore and promote “Tang Dhamma Luang” Buddhist ceremony. which was part of the study on art/painting through the academic service with several communities/ villages in Lampang in the past 8 years.

Keyword

Tung Painting of VessantaraJakata Tale : the painting on long rolls of cotton cloth to tell a story of pre-incarnation of Siddhartha Gautama, the historical Buddha who gained more and more karmic merit, use in “Tung Dhamma Luang” Buddhism ceremony.

บทนำ

ล้านนา เป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยศิลปวัฒนธรรมและงานศิลปกรรมที่มีคุณค่า มีความหลากหลายในด้านรูปแบบ และยุคสมัย โดยงานศิลปกรรมทั้งหลายไม่ว่าจะเป็น พระพุทธรูป สัตตภัณฑ์ ธรรมาสน์ อาสนะ รวมไปถึงส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมอื่นๆ ภายในวัด งานศิลปะเหล่านี้เชื่อมโยงความเชื่อ ศรัทธา ในพระพุทธศาสนาและการดำเนินชีวิตประจำวัน ของชาวล้านนาในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันโดดเด่นล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม ของชุมชนนั้นๆ ซึ่งควรจะต้องอยู่ต่อไปเพื่อเติมเต็มคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น พร้อมทั้งถ่ายทอด ภูมิปัญญา ศรัทธา ความเชื่อ แก่คนรุ่นถัดไป

พระบฏ คือจิตรกรรมประเภทหนึ่งที่เขียนขึ้นบนผืนผ้า ลักษณะการใช้งาน คือ ห้อยตามความยาวของผืนผ้า ส่วนหัวและส่วนท้ายมีไม้สอดให้ตั้งคล้ายภาพเขียนของจีน ในอดีต ผ้าที่นำมาเขียนภาพมักเป็นของคนตายหรือเป็นผ้าขาวสำหรับคลุมหีบศพ โดยเชื่อว่าผู้ตาย จะได้กุศลจากภาพที่วาดขึ้นเพื่อถวายแก่วัด โดยทั่วไปมักจะเขียนรูปพระพุทธเจ้า เพื่อใช้ประดับภายในวิหารหรืออุโบสถ ชาวล้านนามักจะประดับพระบฏไว้ด้านหลัง ทั้งสองข้างของพระประธาน นอกจากนี้ยังใช้พระบฏแทนพระพุทธรูปเมื่อมีการประกอบพิธีกรรม นอกสถานที่ ดังเช่น พิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ ซึ่งบริเวณชายผืนผ้าด้านนั้นมีข้อความว่า “พุทธพิมพา” แปลว่าพระพุทธรูป (ณัฐภัทร และเรียบ, 2547: 432)

นอกจากพระบฏที่นิยมเขียนเป็นรูปพระพุทธเจ้าแล้ว ยังพบว่ามีนิยมนิยเขียนภาพพระบฏเป็นเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติหรือชาดก เป็นต้น ในสังคมล้านนาเรียกว่า “ตุ่งค่าธรรม” ส่วนใหญ่มักจะเขียนเรื่องราวเวสสันดรชาดก แบ่งเป็นตอน ตอนละ 1 ผืน ชุดหนึ่งมี 24 ถึง 35 ผืน ขึ้นอยู่กับการจัดสร้างของแต่ละวัด ภาพตุ่งค่าธรรมมักจะนำมาแขวนรอบพระวิหารด้านนอกในงานเทศน์มหาชาติ หรือประเพณีตั้งธรรมหลวงในช่วงเดือนยี่เป็ง หน้าที่การใช้สอยคล้ายกับจิตรกรรมฝาผนังชั่วคราว เพื่อสร้างพื้นที่ประกอบพิธีกรรมให้มีความหมายเฉพาะ รวมถึงช่วยให้พิธีการเทศน์ มีบรรยากาศและอารมณ์ครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยหลังจากเสร็จพิธีตั้งค่าธรรมจะถูกม้วนเก็บ

และจะไม่นำมาแขวนประดับในที่ใดๆ ภาพตุ่ค่าวธรรมจึงเป็นพุทธศิลป์เนื่องในพิธีการตั้งธรรมหลวงอย่างแท้จริง (ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2551: 113-114)

“ตุ่ค่าวธรรม” คืองานพุทธศิลป์อีกชนิดหนึ่งในรูปของภาพพระบฏ ซึ่งมีลักษณะเป็นจิตรกรรมบนผืนผ้า เขียนเล่าเรื่องเวสสันดรชาดก หรือมหาชาติ มีทั้งแบบที่เป็นภาพเขียนเล่าเรื่องจบบนผืนผ้าเดียวกันที่มีความยาวหลายสิบเมตร และเล่าเรื่องจบเป็นตอนๆ บนผ้าผืนเล็กรวมกันเป็นภาพชุดๆ ละ 24 ผืน บ้าง 35 ผืนบ้าง ตุ่ค่าวธรรมทำขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมตั้งธรรมหลวงในล้านนาที่จัดขึ้นเป็นประจำในช่วงเดือนพฤศจิกายน-มกราคม ของทุกปี ในการทำพิธีตั้งธรรมหลวงจะมีประเพณีเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณฑ์ ภายในวันเดียวกัน คนล้านนาเชื่อว่าใครได้ฟังเทศน์มหาชาติจบทั้ง 13 กัณฑ์ จะได้ขึ้นสวรรค์ ภาพเหล่านี้จะถูกนำไปแขวนไว้ในวิหารเพื่อให้ผู้ฟังเทศน์ได้ซึมซับภาพไปพร้อมกับการฟังเทศน์

ภาพที่ 1-3 ตุ่ค่าวธรรมวัดปงสนุกเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง

งานศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือตุ๊กตาธรรมในดินแดนล้านนายังคงมีไม่มากนัก เนื่องจากภาพพระพุทธรูปเป็นจิตรกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นบนผืนผ้า ซึ่งเป็นวัสดุที่เกิดความชำรุดเสียหายและเสื่อมสภาพได้ง่าย อีกทั้งพระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม เช่น พิธีเทศน์มหาชาติหรือตั้งธรรมหลวง พิธีเลี้ยงผีปู่และย่าแสะ ฯลฯ ทำให้พระพุทธรูปมีบทบาทและหน้าที่การใช้งานตามวาระโอกาส หากไม่มีการประกอบพิธีต่างๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น ทางวัดมักจะเก็บรักษาพระพุทธรูปไว้รวมถึงปัจจุบันไม่นิยมแขวนพระพุทธรูปประดับอาคารศาสนสถานดังเช่นในอดีต จึงทำให้หลักฐานเกี่ยวกับจิตรกรรมบนผืนผ้าหลงเหลืออยู่ไม่มากนัก

ดังที่กล่าวแล้วว่า ตุ๊กตาธรรมเป็นงานเขียนภาพเล่าเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นองค์ประกอบหลัก แต่เพื่อให้ภาพมีความสมบูรณ์ผู้เขียนมักจะแทรกภาพวิถีชีวิตของชุมชนที่ตนเองพบเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันลงไปด้วย เช่น ลักษณะบ้านเรือน ผู้คน การแต่งกาย อาหารการกิน สภาพแวดล้อม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เป็นต้น ภาพองค์ประกอบย่อยเหล่านี้ เรียกว่า ภาพฉาก ซึ่งเป็นทั้งภาพฉากและเทคนิควิธีการสร้างภาพ ต่อมาได้กลายเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน ทั้งเรื่องวิถีชีวิต รูปแบบศิลปะและความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก ในสมัยที่มีการเขียนภาพตุ๊กตาธรรมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

ฉะนั้นตุ๊กตาธรรมจึงมีความสำคัญอย่างสูงทั้งในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และในฐานะหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนในสมัยที่ภาพเหล่านั้นได้ถูกสร้างขึ้นมา ภาพตุ๊กตาธรรมเหล่านี้จึงควรค่าที่จะต้องดูแลรักษาและวางแผนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และเข้าใจถึงความเป็นมาของผู้คนในอดีตแต่ละยุคสมัย

ภาพที่ 4-6 ตุ๊กตาธรรมวัดบ้านเอี่ยม อ.เมือง จ.ลำปาง

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าในภาคเหนือของประเทศไทย พบภาพตุ๊กตาธรรม
ในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ และจังหวัดลำปาง ซึ่งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่
มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับจังหวัดลำปางที่มีการเก็บรักษาภาพตุ๊กตาธรรมไว้ในวัด
จำนวนสิบกว่าแห่ง แต่ละพื้นมีอายุราว 100 – 200 ปี อยู่ในเขตอำเภอเมือง อำเภอแม่ทะ
อำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอวังเหนือ ภาพตุ๊กตาธรรมที่พบบางภาพได้บันทึก
เหตุการณ์ในช่วงยุคสมัยสงครามโลก การเดินทางเข้ามาค้าขายของกลุ่มชนต่างๆ เช่น
ชาวต่างชาติ ชาวไทใหญ่ และชาวจีนฮ่อ ซึ่งสังเกตได้จากการแต่งกายและรูปร่างลักษณะ
 อีกทั้งยังแสดงภาพวิถีชีวิตของชาวล้านนาด้านการแต่งกายและการรับประทานอาหาร
โดยใช้ขันโตก เป็นต้น จึงควรเร่งทำการศึกษาภาพตุ๊กตาธรรมไว้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน
เนื่องจากภาพตุ๊กตาธรรมอยู่ในสภาพชำรุด ตัวผ้าฉีกขาดและมีร่องรอยถูกแมลงกัดกิน
 อีกทั้งสีของภาพก็เลือนหายไป เพราะผ่านการใช้งานมานานและไม่มีการเก็บรักษาที่ดี

ด้วยเหตุนี้จึงสมควรที่จะสำรวจข้อมูลและหลักฐานเชิงลึกของรูปแบบศิลปกรรม
ภาพตุ๊กตาธรรม เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญ นำเสนอให้กับชุมชนนั้นๆ
 ให้ได้รับรู้ พร้อมกับการพัฒนาภาพตุ๊กตาธรรมต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม โดยการจัดหา
แนวทางปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์
ดูแลรักษา หางหาผลงานพุทธศิลป์ที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง รวมถึงเป็นแรงผลักดัน
ให้คนเข้ามามีการศึกษาเรียนรู้ พร้อมทั้งขวนอุนรักษ์ภาพตุ๊กตาธรรม การส่งเสริมประเพณีท้องถิ่น
 ตลอดจนถึงเครื่องประกอบพิธีกรรมที่ใช้ในการตั้งธรรมหลวง นำไปสู่การพัฒนาเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้
 ทางด้านศิลปกรรมทางพุทธศาสนาในชุมชนต่อไป

ความสำคัญของการ

โครงการนี้ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และรักษาภาพตุ๊กตาธรรม มรดกทางวัฒนธรรม
 ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนลำปาง
 ที่สร้างตุ๊กตาธรรม ในช่วง 100 – 200 ปีที่ผ่านมา ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่
 ที่ได้รับการรื้อฟื้นให้กับคนในชุมชน ได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งภูมิปัญญา
 ของบรรพบุรุษ เกิดความหวงแหนและให้ความสนใจต่อการทำนุบำรุงรักษามรดกต่างๆ
 เอาไว้อย่างยั่งยืนสืบไปพร้อมทั้งสามารถถ่ายทอดหรือส่งต่อแนวคิดเหล่านี้
 แก่ชุมชนอื่น

นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์ซ่อมแซมภาพตุ้กว่าธรรม ที่พบในจังหวัดลำปาง เพื่อให้ยังคงสภาพ ชะลออายุการใช้งาน เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัดและสถาบันการศึกษา ได้มีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน ในการอนุรักษ์ภาพตุ้กว่าธรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

หน่วยงานราชการระดับจังหวัด สามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ศิลปกรรมทางพุทธศาสนา และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคตได้

ผู้นำชุมชน ประชาชน และสถานศึกษาของชุมชน ได้รับความรู้และเห็นความสำคัญของภาพตุ้กว่าธรรม (พระพุทธรูป) ในด้านภูมิปัญญาและคุณค่าทางความงามอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดกิจกรรมการอนุรักษ์ศิลปกรรมทางพุทธศาสนาต่อไป

นักเรียนและนักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้มีความตระหนักและรับรู้ในงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่การใช้งานของภาพตุ้กว่าธรรมและประเพณีตั้งธรรมหลวง

ขอบเขตการดำเนินงาน

ด้านเนื้อหา ศึกษาคิดแนวความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่และการเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัยที่ถูกบันทึกลงบนภาพตุ้กว่าธรรม รวมทั้งหาคุณค่าและความสำคัญของภาพตุ้กว่าธรรมจากอานิสงส์ของการสร้างถวาย ตลอดจนค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับคติความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับตุ้กว่าธรรม รวมถึงศึกษางานจิตรกรรมที่ปรากฏบนภาพตุ้กว่าธรรม เกี่ยวกับคุณลักษณะทางกายภาพของตัวงานศิลปกรรม ตำแหน่งที่ตั้ง วัสดุ เทคนิค วิธีการสร้าง การประดับตกแต่ง หน้าที่ใช้สอย และอนุรักษ์ซ่อมแซมเพื่อการชะลออายุการใช้งาน

ด้านขอบเขตพื้นที่ โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านผ่านงานจิตรกรรมบนผืนผ้า (ภาพตุ้กว่าธรรม) ประวัติความเป็นมาตลอดจนศึกษาการใช้งานผ้าตุ้กว่าธรรมในงานประเพณีตั้งธรรมหลวง ที่ปรากฏขึ้นในปัจจุบัน โดยมีขอบเขตพื้นที่ศึกษาในเขตจังหวัดลำปาง

ด้านประชากร กลุ่มประชากรในโครงการครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้กลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นรายบุคคลเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ได้แก่ กลุ่มผู้ที่มีความรู้ ความสามารถที่จะให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์และถูกต้อง ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น (Local leaders) ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติ และความเป็นมาต่างๆของชุมชน และประชาชนทั่วไป (General Informant) ชาวบ้าน ทั้งชายและหญิง มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ที่เข้าไปบริการวิชาการ

กลุ่มตัวอย่างคือวัดในเขตจังหวัดลำปาง ที่ปรากฏภาพตุ๊กตาธรรม จำนวน 12 วัด ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการสำรวจเบื้องต้นในงานบริการวิชาการสู่ชุมชน โดยศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมกับวิทยาลัยอินเตอร์เทคโนโลยี (2550-2558) ได้ทำการอนุรักษ์งานจิตรกรรมภาพพระพุทธรูปซึ่งค้นพบจากการออกสำรวจ ในเขตจังหวัดลำปาง จำนวน 10 วัด ซึ่งภาพตุ๊กตาธรรมทั้งหมด เขียนด้วยสีฝุ่นบนผืนผ้า โดยใช้สีแดง ส้ม เขียว ดำ ขาว น้ำตาล น้ำเงิน เขียวและม่วง โดยเขียนเรื่องเวสสันดรชาดก อันเป็นชาดกเรื่องสำคัญที่สุดของพุทธศาสนาและมีการแต่งขยายความเพิ่มเติมขึ้นในคัมภีร์ อรรถกถาชาดก ซึ่งเป็นที่มาสำคัญส่วนหนึ่งของเวสสันดรชาดกสำนวนท้องถิ่นในภายหลัง ในล้านนา ถือเป็นจิตรกรรมล้านนาที่มีความงดงามของฝีมือช่างพื้นบ้าน

ภาพที่ 7 การให้ความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าความสำคัญของตุ๊กตาธรรม ก่อนร่วมกันทำการอนุรักษ์

วิธีการดำเนินงานและการรวบรวมข้อมูล

สำรวจหาวัดต่างๆ ในเขตจังหวัดลำปาง ที่มีภาพตุ๊กตาธรรม โดยศึกษาจากเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง และการสอบถามผู้รู้ในท้องถิ่น ทำการบันทึกและจัดทำฐานข้อมูล แหล่งที่จัดเก็บภาพตุ๊กตาธรรม

ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของภาพตุ๊กตาธรรม โดยการบรรยายเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ คุณค่าและความสำคัญของภาพตุ๊กตาธรรม ให้เกิดความรู้สึกร่วมในการทวงถามมรดกทางวัฒนธรรมของตน จากนั้นทำการสัมภาษณ์คนในชุมชน พร้อมทั้งจัดบันทึกขนาดและถ่ายภาพตุ๊กตาธรรม ศึกษารูปแบบภาพตุ๊กตาธรรม รวมถึงศึกษางานจิตรกรรมที่ปรากฏบนภาพตุ๊กตาธรรม เกี่ยวกับคุณลักษณะทางกายภาพของตัวงานศิลปกรรม ตำแหน่งที่ตั้ง วัสดุ เทคนิค วิธีการสร้าง การประดับตกแต่ง

หน้าที่ใช้สอย คติ แนวความคิดความเชื่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่และความเปลี่ยนแปลง
 ของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัยที่ถูกบันทึกลงบนภาพตุ๊กตาธรรม รวมถึงการอนุรักษ์ซ่อมแซม
 ภาพตุ๊กตาธรรมร่วมกับชุมชนโดยการดำเนินการดังกล่าว จะให้สิทธิกับคนในชุมชน
 ในการเข้ามาร่วมบูรณะซ่อมแซม ในฐานะเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการนี้เอง
 นำไปสู่กระบวนการการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ผลที่ตามมาคือการมีความรู้สึกร่วม
 ในการเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ก่อเกิดความผูกพัน การเห็นคุณค่าและความสำคัญ
 ตลอดจนการมีสำนึกีร่วมของคนในชุมชนและคณะทำงาน

ภาพที่ 8 สัมภาษณ์ สอบถามประวัติความเป็นมาจากคนในชุมชน

พื้นที่ที่เข้าไปบริการวิชาการ

งานบริการวิชาการสู่ชุมชนโดยความร่วมมือในหลายๆส่วนทั้งในหน่วยงานภาครัฐ
 และเอกชน โดยมีหน่วยงานหลักคือ ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และวิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง ลงพื้นที่สำรวจและ
 อนุรักษ์ซ่อมแซมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550-2558 ได้ทำการอนุรักษ์งานจิตรกรรมภาพพระบฏซึ่ง
 ค้นพบจากการออกสำรวจในเขตจังหวัดลำปาง จำนวน 12 วัด ได้แก่

ลำดับ	ชื่อวัด	ที่ตั้ง	จำนวน/ ผืน	ลักษณะ	ปีที่ทำการ สำรวจ/ อนุรักษ์ซ่อมแซม
1.	วัดปงสนุกเหนือ	อำเภอเมือง	59	ผืนสั้น/ชุด	2550
2.	วัดนาคตหลวง	อำเภอแม่ทะ	1	ผืนยาว (เครือ)	2551
3.	วัดบ้านสัก	อำเภอเมือง	25	ผืนสั้น/ชุด	2552
4.	วัดศรีดอนมูล(ทุ่งฮ้าง)	อำเภอแจ้ห่ม	2	ผืนยาว (เครือ)	2553
5.	วัดทุ่งฝิ่ง	อำเภอแจ้ห่ม	23	ผืนสั้น/ชุด	2553
6.	วัดทุ่งคา	อำเภอแจ้ห่ม	28	ผืนสั้น/ชุด	2553
7.	วัดป่าแขม	อำเภอลำปาง	14	ผืนสั้น/ชุด	2553
8.	วัดสบลี	อำเภอเมืองปาน	12	ผืนสั้น/ชุด	2553
9.	วัดบ้านเอื้อม	อำเภอเมือง	35	ผืนสั้น/ชุด	2554
10.	วัดลำปางกลางตะวันออก	อำเภอเมือง	32	ผืนสั้น/ชุด	2554
11.	วัดทุ่งม่านเหนือ	อำเภอเมือง	14	ผืนสั้น/ชุด	2558
12.	วัดวอแก้ว	อำเภอลำปาง	25	ผืนสั้น/ชุด	แผนในอนาคต

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลรายชื่อวัดและจำนวนตุ๊กตาธรรม จากการลงพื้นที่สำรวจและอนุรักษ์ซ่อมแซม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550-2558 ในพื้นที่จังหวัดลำปาง

นอกจากภายในจังหวัดลำปางแล้ว ยังปรากฏวัฒนธรรมร่วมที่ใช้ภาพตุ๊กตาธรรม ประกอบกับการตั้งธรรมหลวงอีกหลายพื้นที่ในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน เช่น วัดพญาวัด อำเภอเมือง จันทวนัน วัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ วัดดอกบัว อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา วัดเจริญเมือง อ.พาน จังหวัดเชียงราย เป็นต้น ซึ่งพื้นที่ดังกล่าว ได้มีการสำรวจแล้วเบื้องต้น แต่ยังไม่ได้นำมาดำเนินการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม

หน่วยงานที่มีส่วนร่วม

จากการทำงานสำรวจทำทะเบียน รวมไปถึงการบริการวิชาการโดยการอนุรักษ์งานจิตรกรรมภาพตุ่งค่าธรรม ระหว่างปี พ.ศ. 2550-ปัจจุบันนั้น ได้มีหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าร่วมให้การช่วยเหลือในด้านต่างๆ ทั้งบุคลากร องค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์จากศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมไปถึงคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิทยาลัยอินเทอร์เน็ตเทคโนโลยี สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์และคนในชุมชนบ้านปงสนุก ในนามศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านปงสนุก วัดปงสนุกเหนือ ให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์และคำแนะนำด้านต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับการจัดเก็บภาพตุ่งค่าธรรมที่ถูกหลักวิชาการอีกด้วย ซึ่งชุมชนปงสนุกจัดได้ว่าเป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมด้านตุ่งค่าธรรมที่ดีที่สุดในล้านนายยุคปัจจุบัน

โดยปกติแล้ว “ตุ่งค่าธรรม” จะใช้แขวนไว้ภายในวิหารระหว่างพิธีตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติ เพื่อใช้อธิบายบรรยายภาพประกอบธรรมในท้องเรื่องเวสสันดรชาดก เพื่อเสริมจินตนาการให้กับชาวบ้านที่มาร่วมฟังธรรม ในประเพณีตั้งธรรมหลวง แต่ปัจจุบันวัดส่วนใหญ่ในจังหวัดลำปางไม่มีการจัดพิธีตั้งธรรมหลวงแล้ว ตุ่งค่าธรรมจึงถูกเก็บไว้โดยไม่ได้เปิดใช้งานเป็นเวลานานหลายสิบปี

เวสสันดรชาดกเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายของนิบาตนอกชาดก ในมหาชาติชาดก ขุททกนิกาย ชาดกพระสุตตันตปิฎก และมีการแต่งขยายความเพิ่มเติมขึ้นในคัมภีร์อรรถกถาชาดก ซึ่งเป็นที่มาสำคัญส่วนหนึ่งของเวสสันดรชาดกสำนวนท้องถิ่นในภายหลังในล้านนาค้นพบคัมภีร์ใบลานเรื่องเวสสันดรชาดกสำนวนท้องถิ่นจำนวนมาก เป็นหลักฐานยืนยันความนิยมเรื่องเวสสันดรชาดก เวสสันดรชาดกเป็นชาดกที่พระโพธิสัตว์พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมี ถือว่าเป็นชาดกสำคัญที่สุด เพราะเป็นพระชาติที่ได้ทรงบำเพ็ญบารมีเต็มเปี่ยมก่อนจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติต่อมา และนิยมกันแพร่หลายในศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนา

รูปแบบศิลปกรรมของจิตรกรรมภาพตุ่งค่าธรรมในเมืองลำปางนั้น ตั้งข้อสังเกตเบื้องต้นได้ว่าแสดงถึงที่มาทางศิลปกรรมหลากหลาย ทั้งความสัมพันธ์เชิงรูปแบบจากจิตรกรรมในศิลปะรัตนโกสินทร์ของสยาม ผสมผสานอิทธิพลจิตรกรรมศิลปะพม่าที่แพร่หลายในเมืองลำปาง ในช่วงครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 ทั้งยังสะท้อนถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ผ่านเรื่องราวการแต่งกาย สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตแบบพื้นเมืองล้านนาที่ไม่ปรากฏแล้วในปัจจุบัน โดยงานจิตรกรรมภาพตุ่งค่าธรรมนี้ นิยมเขียนด้วยสีฝุ่นบนผืนผ้าด้วยสีแดง ส้ม เขียว ดำ ขาว น้ำตาล น้ำเงิน และม่วง

ซึ่งในอดีตระหว่างพิธีตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาติ ช่วงเดือนยี่เป็ง ตุงค่าธรรมดังกล่าว จะถูกแขวนไว้ภายในวิหารตลอดช่วงการเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ ประเพณีนี้ปฏิบัติสืบเนื่อง มาอย่างยาวนาน เชื่อกันว่าผู้ที่ฟังครบทั้งหมดจะได้อันสูงส่งยิ่ง

ภาพที่ 9 ภาพงานสถาปัตยกรรมที่ปรากฏบนตุงค่าธรรมวัดปงสนุกเหนือ

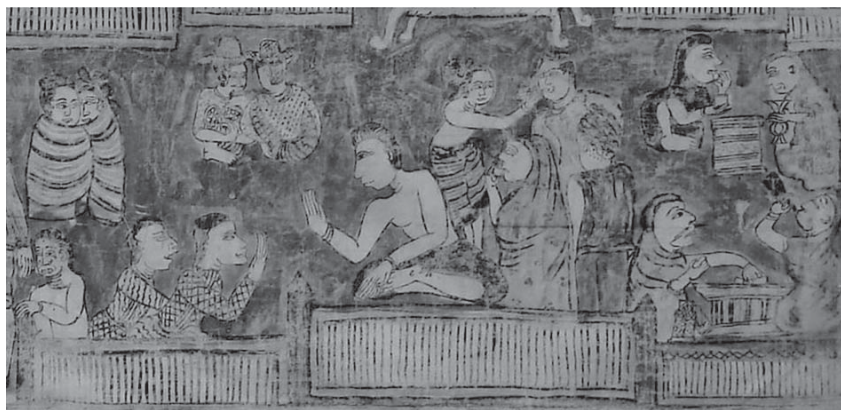
รูปแบบของงานจิตรกรรมภาพตุงค่าธรรมในพื้นที่จังหวัดลำปางนั้น ค่อนข้างที่จะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะพื้นที่รอบข้าง ทั้งในส่วนของช่างไทยจากสยาม ช่างจากจีน ซึ่งในส่วนนี้เอง ช่างพื้นเมืองได้นำมาปรับใช้แบบผสมผสานเข้าไว้ด้วยกัน ทั้งในเรื่องของประเพณีวัฒนธรรม ข้าวของเครื่องใช้ รูปแบบงานสถาปัตยกรรม เครื่องแต่งกาย และลักษณะบุคลิกตัวภาพในแต่ละแบบ

ภาพที่ 10 ภาพวาดหญิงชาวไทยวน(คนเมือง) ใส่ชินลายดำ ภาพตุ่งค่าธรรมวัดบ้านเอื้อม

ภาพที่ 11 ภาพวาดชาวกะเหรี่ยง ที่ปรากฏบนภาพตุ่งค่าธรรมวัดบ้านเอื้อม

ภาพที่ 12 ภาพชาวบ้าน ห่มคลุมผ้าตุ้มในช่วงฤดูหนาว ปรากฏบนภาพตุ่งคำวธรรมวัดทุ่งคา

ภาพวาดวิถีชีวิตที่ปรากฏในภาพตุ่งคำวธรรมนั้น แสดงถึงความหลากหลายทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นบริบททางด้านสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ปรากฏในรูปแบบของเครือญาติในลำนนา ไม่ว่าจะเป็นชายาวง (กะเหรี่ยง) ชาวฮ้อ(จีน) ชาวขมุ ชาวไทใหญ่ เป็นต้น ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์จะถูกวาดออกมาในรูปแบบตัวภาพอันมีอัตลักษณ์บุคคลที่ระบุได้โดยการแต่งกาย สีผิวและข้าวของเครื่องใช้ ในส่วนของเครื่องแต่งกายและเครื่องนุ่งห่มที่ปรากฏในภาพวาดตุ่งคำวธรรม ก็จะเป็นลักษณะของผ้าทอพื้นเมืองที่มีใช้และถักทอภายในท้องถิ่น เช่นผ้าตุ้ม ที่คนในท้องถิ่นยังมีให้เห็น เช่นในเขตอำเภอเมืองปาน อำเภอแจ้ห่ม และอำเภอวังเหนือ ที่เรียกผ้าเหล่านี้ว่า ผ้าแซงแดง ผ้าแซงดำ เป็นต้น ดังนั้นไม่แปลกใจเลยว่า ภาพของสังคมและวัฒนธรรมลำนนาจะถูกสื่อออกมาตามแบบวัฒนธรรมการใช้ชีวิตจริงที่ปรากฏขึ้นในชีวิตประจำวัน

การแขวนภาพตุ่งคำวธรรมประกอบกับการตั้งธรรมหลวงหรือเทศน์มหาชาตินั้นถือเป็นหนึ่งในกระบวนการช่วยสร้างจิตนาการในการฟังเทศน์มหาชาติ โดยการดูรูปภาพบรรยายประกอบการฟังเทศน์ของคนลำนนา อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้ทั้งประเพณีการเทศน์มหาชาติและการแขวนภาพตุ่งคำวธรรมในระหว่างพิธีการเทศน์มหาชาติ ไม่มีอีกแล้ว แต่เมื่อผู้ศึกษาและคณะทำงานร่วมกันให้ความรู้กับคนในชุมชน ให้รับรู้ถึงคุณค่า หน้าที่ที่แท้จริงของตุ่งคำวธรรม รวมไปถึงการสนับสนุนและผลักดันให้มีการรื้อฟื้นประเพณีตั้งธรรมหลวงขึ้นมาใหม่อีกครั้ง เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวสื่อความหมายได้อย่างสมบูรณ์ นอกเหนือจากการอนุรักษ์จิตรกรรมภาพตุ่งคำวธรรมในเชิงกายภาพตามหลักวิชาการแล้ว บางวัดบางพื้นที่คณะวิจิตรได้ทำการวาดภาพจิตรกรรมตุ่งคำวธรรมขึ้นใหม่อีกหนึ่งชุด ดังที่ปรากฏในชุมชนบ้านวังหม้อ อ.เมือง จังหวัดลำปาง เพื่อใช้ฟื้นฟูประเพณีตั้งธรรมหลวง หรือเทศน์มหาชาติ

ซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นล้านนาที่หาชมไม่ได้ในปัจจุบัน และได้รับการฟื้นฟูขึ้นอีกครั้ง อย่างมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชน แนวคิดดังกล่าวนอกจากจะสามารถรักษาจิตรกรรมอันทรงคุณค่าไว้ได้แล้ว การอนุรักษ์ยังได้คืนชีวิตของงานจิตรกรรมกลับไปสู่วิถีชีวิตของชุมชนโดยผ่านการฟื้นฟูประเพณีท้องถิ่น นับเป็นการอนุรักษ์จิตรกรรมอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 13 การรื้อฟื้นประเพณีตั้งธรรมหลวง ชุมชนวัดวังหม้อ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง โดยจัดทำภาพตุ๊กตาธรรมขึ้นมาใหม่เพื่อใช้ประกอบประเพณีขึ้นมาอีก 1 ชุด

บทสรุปของการทำงาน

จากการที่ได้ลงเก็บข้อมูลแล้ว สามารถทำให้คณะทำงานรับรู้ถึงสภาพ และสาเหตุของการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องศิลปกรรมท้องถิ่นของคนในชุมชน ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในชุมชนยุคปัจจุบัน ที่มีการดำรงชีวิตแบบชุมชนเมือง กล่าวคือมีการทำงานนอกบ้าน เด็กและเยาวชนไปศึกษานอกชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการลดบทบาทและความสำคัญระหว่างการค้าเนินชีวิตประจำวันกับประเพณีพิธีกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดสำนึกที่ลดน้อยลงตามมา

โครงการบริการวิชาการสู่ชุมชนดังกล่าว จึงเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์ ช่อมแซมและสร้างจิตสำนึก ด้วยการให้เข้ามาทำความรู้จักงานศิลปกรรมภายในชุมชน

และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปกรรมที่มีในท้องถิ่น ดังโครงการ ที่ได้จัดทำขึ้นตามชุมชนต่างๆ เช่น การอนุรักษ์และทำทะเบียน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่พบภายในวัดวังหม้อ โดยอาศัยคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์งานศิลปกรรมดังกล่าว ทั้งนี้ยังเปิดโอกาสให้ผู้อาวุโสภายในชุมชน เข้ามาร่วมวิพากษ์และแสดงความคิดเห็น รวมทั้งเล่าเกร็ดประวัติศาสตร์ของชุมชน เพื่อให้รับรู้และเข้าใจร่วมกัน อันเป็นการกระบวนกรปลูกจิตสำนึกร่วมกับชุมชน

ภาพที่ 14 การลงพื้นที่สำรวจและร่วมกันอนุรักษ์ ชะลอความเสื่อมของภาพตุ้งค่าธรรมวัดบ้านลัก

ภาพที่ 15 คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ รักษามรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง

นอกจากนี้งานบริการวิชาการยังได้สร้างกลุ่มผู้นำในการอนุรักษ์ศิลปกรรมในท้องถิ่น โดยส่งผลให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์ต่อไปได้อย่างมีระบบ โดยอาศัยกลุ่มประธานชุมชน กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มเยาวชน เข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการแสดงความสามารถ และแสดงความคิดเห็นในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมภายในชุมชน มีสิทธิ เสรีภาพ ในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยแนวทางการปฏิบัติตามที่คณะวิจัยได้เสนอแนะ คือการทำงานร่วมกับชุมชน

บทเรียนสำคัญจากการทำงานร่วมกับชุมชนนั้น คือการสร้างความรู้สึกร่วมให้ได้ โดยลำดับแรกของการทำงานนั้น ต้องทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนมีให้ได้ โดยอธิบายทั้งในด้านรูปแบบทางศิลปกรรม สถานะภาพในปัจจุบัน และการใช้งานในอดีต รวมไปถึงสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนในงานศิลปกรรม ว่าชุมชนดังกล่าวเป็นหนึ่งในชุมชนที่มีเพียงไม่กี่แห่ง ที่มีภาพตุงค่าธรรมเนียมชุดนั้น ซึ่งมีความสำคัญมากในทางวิชาการ

ต่อจากนั้นจะเป็นกระบวนการสร้างความไว้วางใจระหว่างคนในชุมชน และทีมงาน วิจัยว่าที่ผ่านมาได้เข้าไปทำงานในพื้นที่ใดแล้วบ้าง รวมไปถึงแสดงรูปแบบของการทำงานในชุมชนต่างๆ ที่ผ่านมา ให้คนในชุมชนรับรู้และเข้าใจถึงกระบวนการการทำงานทั้งหมด นอกจากนี้การมีพระสงฆ์เข้าเป็นหนึ่งในทีมงานวิจัย สามารถสร้างความเชื่อมั่นในวงการสงฆ์ได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งเมื่อพระสงฆ์ในชุมชนนั้นไว้วางใจแล้ว นั้นหมายถึงความไว้วางใจจากคนในชุมชนนั้นๆ ด้วย

การสร้างสำนึกร่วมถึงเป็นการกระตุ้นให้ตระหนักถึงคุณค่าและอยากเป็นส่วนหนึ่งในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมตนเอง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ในการทำงานแต่ละครั้ง ทีมนักวิจัยจะให้เกียรตินิยมในชุมชน ในการซ่อมแซมภาพตุงค่าธรรมด้วยตัวเอง ทั้งนี้ทีมงานจะเป็นผู้แนะนำวิธีการในเบื้องต้น โดยเป็นกระบวนการที่ง่ายไม่สลับซับซ้อน ถือเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนคุ้นเคย และสามารถร่วมกับคณะวิจัยในการทำงานได้อย่างมั่นใจ การสร้างสำนึกร่วมดังกล่าวเป็นกระบวนการสำคัญที่สามารถนำไปสู่การรักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมตนเองให้กับคนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

กระบวนการสุดท้ายคือ การสร้างบทบาทหน้าที่ให้คนในชุมชนถือเป็นกระบวนการที่ไม่ได้เน้นความรู้ทางวิชาการ แต่เน้นให้ทุกคนมีหน้าที่ปฏิบัติ ต่องานงานศิลปกรรมขึ้นนั้นๆ เช่น การจัดเก็บในที่ๆ จัดเตรียมไว้ การให้ชาวบ้านช่วยกันถือ เพื่อบันทึกภาพร่วมกัน หรือแม้กระทั่งการขอมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษางานศิลปกรรมขึ้นนั้นๆ ก่อนจะนำถวายคืนให้กลับวัด และจัดเก็บเป็นกระบวนการสุดท้าย

ภาพที่ 16 งานบริการวิชาการ อนุรักษ์ซ่อมแซมภาพตุ๊กตาธรรม วัดศรีดอนมูลทุ่งฮ้าง
อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

ภาพที่ 17 งานบริการวิชาการ อนุรักษ์ซ่อมแซมภาพตุ๊กตาธรรม วัดทุ่งผึ้ง
อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

จากโครงการบริการวิชาการสู่ชุมชนว่าด้วยการอนุรักษ์ภาพตุ๊กตาธรรม เป็นงานบริการวิชาการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมร่วมกับคนในชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปกรรม และมุ่งเน้นการสร้างสื่อด้านการอนุรักษ์ร่วมกับคนในชุมชน เพื่อถ่ายทอดแนวคิดสู่คนภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งผลของการทำโครงการนี้ จะสามารถนำไปเป็นต้นแบบสู่การสร้างสรรค์งานในการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในชุมชนอื่นๆ รวมถึงการเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของเมืองลำปาง ในช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ภาพตุ๊กตาธรรมที่ปรากฏในนครลำปางต่อไป

เอกสารอ้างอิงการวิจัย

- ณัฐภัทร จันทวิช, เรียม พุ่มพงษ์แพทย์. (2547). ผ้าทอพื้นเมืองภาคเหนือ(ล้านนา). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ.
- ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2555). พุทธศิลป์ล้านนา คุณค่า ศรัทธาและการอนุรักษ์. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.